

NOVÉ NÁSTROJE PRO DIAGNOSTIKU JAZYKOVÉHO VÝVOJE

Na konci minulého roku vyšla ve Vydavatelství FF UK publikace *Dovyko II: dotazník vývoje komunikace pro děti ve věku 16 až 30 měsíců*, jejímiž autory jsou Filip Smolík (autor této zprávy), Jaroslava Turková, Klára Marušincová a Veronika Malechová (2017). Jedná se o českou adaptaci mezinárodně rozšířeného nástroje, v původní, americké verzi označovaného jako *MacArthur-Bates Communicative Development Inventories: Words and Sentences*, jehož současná verze byla publikována pod vedením Larry Fensona v roce 2007 (Fenson et al., 2007). Jedná se o rodičovský dotazník, tedy metodu, která se při posouzení úrovně jazykového vývoje dětí opírá o informace od rodičů, kteří řečové projevy dítěte znají nejlépe. Hlavní částí této metody je rozsáhlý seznam slov, v české verzi je jich 564, která se mohou objevit v řeči dětí. Rodiče vyplňují, která slova jejich dítě říká. Kromě slovníkového dotazníku metoda obsahuje čtyři další části, které sledují různé aspekty osvojování gramatiky. Je zde pět otázek o používání složitějších jazykových struktur, jako je negace nebo minulý čas. Další gramatická část sestává z dotazníku zahrnujícího 42 otázek, které představují možné situace v komunikaci dítěte a dávají na výběr 4 možnosti, co by v dané situaci dítě mohlo říci. Tyto možnosti se liší jazykovou složitostí (podobně jako Táta vs. Táta tam vs. Táta je tam) a úkolem rodičů je označit možnost, která se nejvíce podobá vyjadřování jejich dítěte. Další část orientovaná na gramatiku se soustředí na morfologii a obsahuje seznam všech tvarů několika substantiv, sloves, adjektiv a příslovcí a žádá rodiče, aby označili tvary, které jejich dítě říká. V poslední části mají rodiče za úkol napsat tři nejdélejší vyjádření, která si od dítěte pamatují.

Nástroje založené na informacích od rodičů si od 80. let získaly velkou popularitu po celém světě jak u praktiků, tak u výzkumníků. Ačkoli se opírají o nepřímé informace o dětech zprostředkované rodiči, je spolehlivě doloženo, že poskytují užitečné a přiměřeně spolehlivé informace o jazykovém vývoji dětí. To platí zejména u dotazníků na slovní zásobu dětí. Zde je dobré poznamenat, že mapováním spolehlivosti výpovědí rodičů o gramatickém vývoji dětí se u nás zabývá Štěpán Matějka. V každém případě je dostupnost dotazníku *Dovyko* velmi přínosná, protože dovoluje srovnávat jazykový vývoj českých dětí s vývojem v desítkách jiných jazyků, pro něž byla metoda adaptována. České normy byly vytvořeny na vzorku téměř 500 dětí a poskytují informaci o očekávaných skórech pro jednotlivé percentily v celém věkovém rozsahu (v odstupe 5%). Lze tak pro každý věk od 16 do 30 měsíců zjistit, jaké procento dětí má nižší skóre než ten, který nás zajímá.

Dovyko není jediný nový nástroj pro diagnostiku raného vývoje, který je v současné době k dispozici. Nedávno byl publikován nástroj (autoři Filip Smolík a Ilona Bytešníková (2017)), který využívá stejnou metodu jako *Dovyko*, tedy dotazování rodičů, ale je omezen na 40 slov. Cílem metody je screening, tedy orientační diagnostika a identifikace dětí s možnými poruchami jazykového vývoje. Metoda byla normována na vzorku více než 900 dětí a je užitečná zejména k odhalení dětí, které nedosahují minimálního očekávaného skóru. Jsou k dispozici hodnoty percentilů, z nichž jsou užitečné zejména hodnoty pro 5. a 10. percentil, které mohou být použity jako přísnější a mírnější kritérium pro podezření na opoždění nebo poruchu jazykového vývoje.

V roce 2015 byla v nakladatelství Grada publikována baterie Diagnostika jazykového vývoje (autoři Gabriela Seidlová Málková a Filip Smolík). Tato baterie obsahuje 10 úloh, 5 z nich měří předčtenářské dovednosti a 5 jazykové. Baterie je normována pro věk 3,5 až 5,5 roku. Jazyková část obsahuje test porozumění slovní zásobě, porozumění gramatice, produkce ohýbaných tvarů slov a dvě úlohy na posuzování gramatické přijatelnosti vět. Tato baterie je normována na poměrně malém vzorku asi 130 dětí, které byly sledovány od předškolního do školního věku. Lze ji chápat jako předběžný nástroj, ale vzhledem k tomu, že v současné době není k dispozici žádná další metoda pro diagnostiku jazykového vývoje, představuje krok vpřed.

Jako poslední je třeba zmínit připravovaný test, který bude zahrnovat porozumění slovní zásobě a opakování vět. Tento test by měl mít normy pro věkový rozsah nejméně od 5 do 7 let vytvořené ze vzorku 300 dětí. Slovníkový test má 70 položek, test opakování vět pak obsahuje 20 vět. Opakování vět je přitom známo jako citlivý ukazatel vývojových jazykových poruch. Děti obecně mají problém opakovat věty, které samy nedokážou vytvořit. Jde tedy o nástroj měřící schopnost jazykové produkce víceslovných vyjádření. Na začátku roku 2018 jsou k dispozici normativní data a začíná se připravovat příručka k metodě a normy.

Lze konstatovat, že v posledních letech začíná být u nás k dispozici vícero nástrojů, které lze použít k diagnostice jazykového vývoje v raném věku. Pro praxi by bylo žádoucí, aby takových metod, zejména těch s větším věkovým rozsahem a širší škálou úloh, bylo po ruce více. Nicméně existující postupy představují dobrý základ a zároveň mohou přispět k tomu, že odborná veřejnost bude projevovat větší zájem o rigorózní pomůcky k posuzování jazykového vývoje.

LITERATURA:

Fenson, L., Marchman, V. A., Thal, D. J., Dale, P. S., Reznick, J. S., & Bates, E. (2007). *MacArthur-Bates Communicative Development Inventories: User's guide and technical manual*. Baltimore, MD: Brookes.

Seidlová Málková, G., & Smolík, F. (2014). *Diagnostika jazykového vývoje: Diagnostická baterie pro posouzení vývoje jazykových znalostí a dovedností dětí předškolního věku*. Praha: Grada.

Smolík, F., Turková, J., Marušincová, K., & Malechová, V. (2017). *Dovyko II: dotazník pro diagnostiku jazykového vývoje ve věkovém rozmezí 16 až 30 měsíců : příručka a normy*. Praha: Filozofická fakulta UK.

Smolík, F., & Bytešníková, I. (2017). Stručný dotazník dětského slovníku: vývoj a normy nástroje pro screening vývoje jazyka v raném věku. *Československá psychologie*, 61(5), 460–473.

Filip Smolík